

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: oksana.lviv567@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-134-136

Ісаєва О. С. Лексико-семантичний аналіз концептів «профілактична медицина» і «превентивна медицина» / О. С. Ісаєва // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 134–136.

УДК: 811.161

Оксана Степанівна Ісаєва,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ «ПРОФІЛАКТИЧНА МЕДИЦИНА» І «ПРЕВЕНТИВНА МЕДИЦИНА»

У сучасній медицині й повсякденному житті суспільства широко застосовуються концепти: «профілактична медицина» і «превентивна медицина», які ще недостатньо досліджені. Концепти «профілактична медицина» і «превентивна медицина» як складові концептосфери «медицина» є взаємодоповнюючими компонентами, які корелюють між собою у медичній галузі, незважаючи на те, що їх етимологія децю різниться.

Ключові слова: концептосфера «медицина», профілактична медицина, превентивна медицина.

Оксана Степановна Ісаєва,

Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТОВ «ПРОФИЛАКТИЧЕСКАЯ МЕДИЦИНА» И «ПРЕВЕНТИВНОЙ МЕДИЦИНЫ»

В современной медицине и повседневной жизни общества широко применяются концепты: «профилактическая медицина» и «превентивная медицина», которые еще недостаточно исследованы. Концепты «профилактическая медицина» и «превентивная медицина» как составляющие концептосферы «медицина» являются взаимодополняющими компонентами, которые коррелируют между собой в медицинской отрасли, несмотря на то, что их этимология несколько отличается.

Ключевые слова: концептосфера «медицина», профилактическая медицина, превентивная медицина.

Oksana Isaieva,

Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv

LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF CONCEPTS «PROPHYLACTIC MEDICINE» AND «PREVENTIVE MEDICINE»

Linguists exemplify their own understanding of the meaning of «concept», «concept sphere» or «conceptualization» notions and apply fundamentally different technologies and methods for their differentiation and descriptions. Concept sphere «medicine» contains a number of concepts that have been poorly investigated from the view of cognitive linguistics. Meanwhile, it is necessary to perform partitioning, categorization, structuring of medical terms in the language, discourse and even in the linguistic consciousness. Language conceptualization of the modern world represents different types of conceptualization about certain knowledge, objects and phenomena occurring in the modern language. The concepts of «prophylactic medicine» and «preventive medicine» are widely used in modern medicine and everyday life of the society which have not been completely investigated by the linguists yet. «Prophylactic medicine» is derived from Old Greek and has a wide semantic capacity. For the first time it was used as an adjective. The origin of «preventive medicine» is from Middle French and directly from late Latin. The concepts of «prophylactic medicine» and «preventive medicine» are intercomplementary components as conceptual components of «medicine» which correlate with each other in the medical field, despite the fact that their etymology and their meaning differ in the Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue Française par Paul Robert.

Key words: conceptosphere «medicine», prophylactic medicine, preventive medicine.

Постановка проблеми та її значення. Медична термінологія відіграє визначну роль у лінгвістичній науці сучасного українського суспільства. Важливі переміни відбуваються і у становленні терміносистеми медицини у зв'язку із технократичними змінами як у лінгвістиці, так і в медичній науці. Кожна галузь медицини невинно розвивається і постійно змінюється, поповнюючись новими термінами: з'являються новітні тактики діагностики та лікувального процесу у зв'язку з появою сучасних вірусів, захворювань, синдромів, а також обладнання й устаткування. У превентивній медицині також відбувається помітний прогрес як і у системі охорони здоров'я загалом чи свідомості українців щодо піклування і збереження власного здоров'я зокрема. В сучасних умовах саме їй надають значну перевагу власне медики як альтернативній ідеології і методології системи охорони здоров'я. Адже, легше попередити захворювання, аніж лікувати, проте цей термін ще не увійшов у повсякденну свідомість нашого суспільства і медичного персоналу зокрема. Концепт «профілактична медицина» імплементувався у повсякденний вжиток сучасного суспільства ще з часів єгипетської медицини та грецького періоду започаткування, а особливого значення профілактична медицина набула в радянський період саме у нашій державі.

Тому мету дослідження вбачаємо у ретельному лексико-семантичному аналізі термінів та заходів, пов'язаних з концептосферою «медицина», яка включає концепти «превентивної медицини» і «профілактичної медицини». Ці концепти останнім часом досить часто вживаються у сфері охорони здоров'я нашої держави й щоденному житті пересічних громадян з огляду на невчасне звернення до лікарів чи запущеність хвороби через відсутність обов'язкового медичного огляду. Існує необхідність вирішення таких завдань як диференціація цих концептів з лінгвістичної точки зору, встановити їх етимологію і відповідність в англійській та українській мовах та обґрунтувати терміни, які наповнюють кожен з концептів. Вважаємо за необхідне виявити і описати семантичне наповнення згаданих концептів та детермінувати їх диференційні ознаки у відповідності до вжитку у сучасній комунікації або висвітлити специфіку їх функціонування та особливості реалізації як медиками, так і пацієнтами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автори розглядають концепти відповідно до сфери їх вжитку, зосереджуючи увагу на смислово навантаженні. Необхідно згадати, що науковець Д. С. Лихачов представив поділ концептів з точки зору їх тематики [5], тобто подібні тематичні сукупності утворюють емоційну, освітню, текстову та інші концептосфери, що вважаються актуальними для медичної науки. Типологія концептів, як відомо, перебуває на стадії ретельного аналізу, вивчення і розробки із стрімким розвитком мови, тому в численних дослідженнях пропонуються різноманітні класифікації концептів за різними критеріями. Проте, подібний поділ тлумачень поняття «концепт» умовний, оскільки усі вони пов'язані між собою, а не протиставлені один одному. Отож вважаємо, що когнітивний і культурологічний підходи щодо поняття «концепт» не є взаємовиключними: адже концепт як ментальне утворення у свідомості особи розглядається як вихід на концептосферу соціуму, тобто на культуру в кінцевому розумінні, а концепт як одиниця культури вважається фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням кожної особи суспільства. Ці підходи різняться векторами щодо носія мови: когнітивний підхід до концепту передбачає напрям від індивідуальної свідомості до культури, а культурологічний підхід – напрям від культури до індивідуальної свідомості [1, с. 2].

Кожен дослідник вкладає своє власне розуміння у смислове значення понять «концепт», «концептосфера» чи «концептуалізація» і, тому, застосовує принципово інші технології й методики для їх диференціації та опису: «як значення мовного знака (лінгвістичне та культурологічне спрямування) і як змістовний аспект знака, представлений у ментальності (когнітивне спрямування)». Варто згадати процес формування і класифікації концептів на основі їх вираження та функціонування у мові, а також запропоновані типології Є. В. Образцовою, А. П. Бабушкіним, М. М. Болдиревим тощо. Поділяємо думку науковця Ю. С. Степанова, де зазначається, що «в структуру концепту входить все те, що і робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія), стисла до основних ознак змісту історії; сучасні асоціації; оцінки і тощо» [8, с. 41] підтверджуючи гіпотезу, що концепт визначається базовою одиницею культури, тобто її концентратом.

Мовна концептуалізація сучасності відображається різними концептуаріями про певні знання, об'єкти та явища, які відбуваються у сучасній мові. Адже вона служить як процес творення і формування концептів через осмислення інформації, наповнюючи складову концептосфери. Як зауважує науковець В. А. Маслова, «багатство мови визначається не лише багатством словникового запасу і граматичними можливостями, але й багатством концептуального світу, концептосферою, у якій формується національна мовна особистість» [6, с. 34–35], що вважається актуальним і для концептосфери «медицина» та її складових концептів.

Виклад основного матеріалу. Концепти як базові складові сьогочасної лінгвістичної науки складають частину когнітивної пам'яті термінів чи слів, пов'язують смислові характеристики мовного знака із системою культури, традицій і духовних цінностей нації сучасного суспільства. Тобто етимологія або внутрішня форма концепту заповнює одну з лакун, яка є ключовою складовою структури саме концепту. Тому аналіз комунікації, а саме мовленнєвої та позамовленнєвої діяльності медиків або працівників охорони здоров'я передбачає урахування соціального досвіду, норм і цінностей спілкування *лікар-лікар, лікар-пацієнт, лікар-родина пацієнта* тощо.

Для нашого дослідження розглядаємо концептосферу «медицина» та концепти, які її наповнюють. Відомо, що в сучасній медицині й повсякденному житті суспільства широко застосовуються обидва концепти: «профілактична медицина» і «превентивна медицина». Отож, поділяємо твердження дослідника щодо аналізу словникових дефініцій слова, який дає можливість вирізнити ці два поняття як концепти, адже кожен з них має своє наповнення. Коли йдеться про одне й те ж поняття та його трактування різними людьми, то це слово набуває безліч конотативних значень [9, с. 17].

Дефініція «**профілактична медицина**» походить з давньогрецької, в основу закладено широке семантичне наповнення; даний термін вперше вжито як прикметник у 1570 році **prophylactic** (*adj*) originally of medicines, «that tends to prevent disease,» from Middle French **prophylactique** [10, с. 16] and directly as a Latinized borrowing of Greek **prophylaktikos** «precautionary» from **prophylassein** «keep guard before, ward off, be on one's guard», from **pro-** «before» (see **pro-**) + **phylassein**, ionic variant of **phylattein** «to watch over, to guard,» but also «cherish, keep, remain in, preserve.» Щодо словника Дугласа Харпера у 1746-х роках, згадується іменник **prophylaxis** (*n*) «preventive treatment of disease, Greek **pro** (see **pro-**) + **phylaxis** «a watching, guarding,» [11].

Встановлено, що первинна профілактика скерована радше на попередження, виникнення та усунення факторів ризику певного захворювання. А вторинна профілактика – більш відома як превентивна медицина та вживається частіше в клініках, коли вже є хвороба і щоб не розвивалася в подальшому, тобто була стабільною і без ускладнень для наступного утримання сталого стану пацієнта.

Безсумнівно схвалюємо твердження Ж. Вандрієс, що слово ніколи не виринає у нашій свідомості самостійно. «Навіть коли одне слово в певному значенні присутнє в нашій свідомості, то інші, що залишаються в тіні, пов'язані з ним найтоншими нитками, щохвилини готові увірватися в нашу свідомість» [3, с. 295], як відбувається у медичній науці з концептами «профілактична медицина» і «превентивна медицина».

Ймовірно, що концепт «профілактична медицина» тісно переплітається і взаємодіє з концептом «превентивна медицина». Отож, концепт «превентивна медицина» – це певна ідеологія чи поетапна методологія управління власним здоров'ям, її основна мета передбачає виявлення будь-яких змін в організмі, які можуть спричинити захворювання, і прийняття адресних рішень, скерованих саме на попередження або ранню діагностику захворювань. Як відомо, філософія превентивної медицини кардинально відрізняється від традиційної медицини і підтверджує варіативно осучаснену й більш розширену профілактичну медицину відповідно до потреб сучасності.

Необхідно розглянути і поняття «превентивна медицина»: французького походження **prevention** (*n*) mid-15c., «action of stopping an event or practice,» from Middle French *prévention* and directly from late Latin *praeventio* (nominative *praeventio*) «action of anticipating,» noun of action from past participle stem of *praevenire*. Лише через 200 років з'явився прикметник **preventive** (*adj*) 1630s, from Latin *praevent-*, past participle stem of *praevenire* (see *prevent*), + *-ive*. As a noun, from 1630s: in medical use from 1670s. A прикметник **preventative** (*adj*) 1650s, from *prevent* + *-ative*. OED points out that *preventive* is better-formed. As a noun, from 1774. The noun is first recorded 1640s, «a medicine or treatment to prevent disease;» meaning «condom» is from 1943, replacing earlier *preventive* (1822), *preventative* (1901). Condoms originally were used more to thwart contagious disease than to prevent pregnancy [11].

Припускаємо, що концептуалізація поряд із категоризацією є ключовим поняттям саме когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту чи концептосфери за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови, зокрема мови медицини. Саме тому рівень комунікативної компетентності особистості співвідноситься з рівнем його соціалізованості, а також із рівнем прояву певних людських якостей [2, с. 91]. Отож, слід зауважити, що концептосфера певної мови надає нам інформацію про культуру нації, про її моральні закони, етичні традиції, моральні та духовні цінності. Тобто досліджувані концепти як базова складова концептосфери «медицина» також вирізняють певну інформацію про культуру й певні закони носіїв медичної галузі (етика, мораль, культура), які поступово входять у повсякденний вжиток суспільства.

Доречно зазначити, що термін «концептосфера», введений Д. Лихачовим, який розглядав її як сукупність концептів нації й зауважив, що чим багатшим є культура нації, її фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатшою є концептосфера народу [5, с. 5]. Отож, необхідно визначити концептосферу «медицина» саме розглянутих понять, тобто диференціювати їх складові.

Ключовим аспектом концепту «**превентивна медицина**» закладено індивідуальний підхід до стану здоров'я кожного окремого індивіда, вивчення факторів ризику того чи іншого захворювання й складання плану щодо його усунення, а саме формування комплексу загального оздоровлення організму. Проаналізувавши французький етимологічний словник [12], prevention має наступні значення: *перебування під слідством, під судом; попереднє ув'язнення; попередження, упередженість (сукупність заходів проти певних ризиків)*. Безсумнівно, в основу превентивної медицини закладено індивідуалізований підхід до кожного пацієнта зокрема, використовуючи скрінінгові діагностичні методики тощо, її необхідною передумовою вважається *упередження або випередження* захворювання.

Під концептом «**профілактична медицина**» розуміємо вакцинацію, раціональний режим праці і відпочинку, якісне харчування, фізичну активність, диспансеризацію як ранній метод виявлення захворювань та раціональне поступове оздоровлення. Слід відзначити, що профілактикою займаються центри здоров'я, санаторії та безліч суспільних організацій, котрі пропагують серед населення здоровий спосіб життя, роз'яснюють наслідки шкідливих звичок й необхідність укріплювати своє здоров'я, тобто формують культуру населення щодо власного здоров'я. Профілактична медицина передбачає *запобіжні* або *захисні* заходи, скеровані на попередження певного захворювання або усунення його факторів ризику. Словник [12] подає також значення слова *prophylaxis*: *як сукупність заходів, які потрібно проводити, щоб попередити хвороби; чувати над чимось; профілактичні заходи або гігієна профілактики*.

Отож, концептосфера «медицина» містить велику кількість концептів, які ще недостатньо досліджені з точки зору когнітивної лінгвістики, оскільки необхідно здійснювати членування, категоризацію, структурування термінів медицини в мові, дискурсі та навіть у мовній свідомості. Проаналізувавши взаємодоповнюючі концепти, погоджуємося з думкою дослідниці, котра вважає, що частіше концептосферу розглядають як сукупність концептів, з яких «як із мозаїчного полотна, складається світобачення носія мови» [6, с. 17]. Саме для створення належного глосарію концептів необхідною передумовою є детермінація концептосфери «медицина» в сучасній лінгвістичній науці.

Цікавою вважаємо і думку А. Вежицької, яка розрізняє концепт-мінімум, концепт-максимум і енциклопедичний додаток (доповнення) [4, с. 143]. Концепт-мінімум – це неповне знання смислу слова, а концепт-максимум охоплює всебічне знання мовцем смислу слова, у тому числі енциклопедичні відомості, професійні знання про певну реалію [4, с. 152], які вважаємо доцільним запровадити і в медичній науці й щоденному вжитку.

Медицина як наука й термінологія медицини зокрема швидкоплинні і надзвичайно мінливі в сучасному світі з огляду на технократичний розвиток суспільства. Тому підтримуємо ідею науковця А. Приходька щодо «визначення точного й несуперечливого таксономічного переліку концептів – завдання досить складне...», оскільки концептуальна палітра мови – явище ідеальне, до якого навряд чи можна застосувати те, що в точних науках прийнято називати мірою. Якщо самі концепти матеріалізуються в мові, то методики їх аналізу важко піддаються формалізації, а тому будь-яке їх ранжування ще довго буде мати відбиток філологічного суб'єктивізму» [7, с. 281].

Висновок. Концепти «профілактична медицина» і «превентивна медицина» є взаємодоповнюючими, які корелюють між собою у медицині, незважаючи на те, що їх етимологія дещо різниться. Згодом відбулася асиміляція і ці концепти стали взаємозамінюваними у концептуальному світі медичних працівників та громадян, тобто відбувалося формування самої структури концептосфери «медицина». Саме тому концептуалізація є результатом довербальної стадії розвитку особистості й пов'язана з різноманітними видами її діяльності. З формуванням мови засвоєння реальності набуває нових форм і конфігурацій, які забезпечують вихід поза межі сприйнятого безпосередньо до рефлексивних уявних світів, формуючи власну «картину світу», яка створюючи концепти поетапно, наповнює концептосферу «медицина».

Література:

1. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. [Текст] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронежского государственного университета, 1996. – 103 с.
2. Бердник Л. Г. Актуализация невербального общения в двадцать первом веке / Л. Г. Бердник // Перспективы. – 2002. – № 2 (18). – С. 90–94.
3. Вандриес Ж. Лингвистическое введение в историю / Ж. Вандриес. – М. : Наука, 1937. – 295 с.
4. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
5. Лихачов Д. С. Концептосфера російської мови / Д. С. Лихачов // Известия РАН. Сер. літ. і яз. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3–9.
6. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : [Учебное пособие] / В. А. Маслова. – М., 2004.
7. Приходько А. Н. Лингвокогнитивная таксономия концептов : типы и классы / А. Н. Приходько // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: [зб. статей, присвячений ювілею В. Д. Каліушенка]. – Донецьк, 2007. – С. 270–283.
8. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
9. Ушакова Т. Н. Проблемы внутренней речи в психологии и психофизиологии / Т. Н. Ушакова // Психологические и психофизиологические исследования речи. – М. : Наука, 1985. – С. 12–25.
10. An Etymological Dictionary of modern English by Ernest Weekley. – M.A. – London. John Murray, Albemarle Street, W., 1921. – 165 p.
11. Etymology Dictionary by Douglas Harper. – 2001. – URL : www.etymonline.com
12. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue Française par Paul Robert. – Société du nouveau littré Secrétariat général de la rédaction: Alain Rey, 1976. – 1970 p.